

Перший етап пов'язаний із відновленням макроекономічної стабільності, забезпеченням стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності та прозорої податкової системи.

Другий етап передбачає структурну перебудову галузей виробництва та інфраструктури, підвищення якості життя населення та забезпечення охорони й відновлення навколишнього середовища.

Третій етап пов'язаний із стійким розвитком промислового, аграрного виробництва та інфраструктури на базі нових секторів і галузей економіки, забезпеченням високої якості життя населення й довкілля, створенням основ для високоефективної трансформації національного господарства на перспективу на інноваційній, екологічній та соціальній основі.

Висновки. Для успішної реалізації ідей сталого розвитку України в умовах глобалізаційних процесів необхідно так:

- інформування всіх верств населення про суть, необхідність та проблеми сталого розвитку. Незважаючи на те, що ця концепція на сьогодні перебуває в центрі уваги світової спільноти, в Україні багато про неї або не знають, або не звертають належної уваги;
- зміна пріоритетів під час розроблення економічної, промислової, енергетичної, інвестиційної, сільськогосподарської політики.
- формування ефективної зовнішньоекономічної політики (особливо щодо імпорту-експорту капіталів, товарів, послуг), зокрема залучення інвестицій відповідно до чітко визначених пріоритетів сталого розвитку. До таких пріоритетів можна віднести [7]: 1) залучення іноземного капіталу до фінансування екологічних проектів, проектів з сортування і перероблення сміття; 2) використання передових світових технологій з енергозбереження; 3) стимулювання розвитку на нових технологічних основах агропромислового комплексу, зокрема розвиток органічного сільського господарства та виробництва продуктів харчування; 4) розвиток туристичного потенціалу, особливо за рахунок екологічних його видів, розвиток екомережі та рекреаційних зон.
- використання нових інформаційних технологій для обміну інформацією з питань сталого розвитку, для створення баз даних і моделювання локальних соціально-економічних та екологічних систем.

Література

1. Організація Об'єднаних Націй в Україні. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.un.org.ua/ua/what-rio>.
2. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://wcd.org.uk/sustainable-development>.
3. The Division for Sustainable Development of the United Nations Department of Economic and Social Affairs. National Sustainable development strategies – the global picture. [Electronic resource]. – Mode of access http://www.un.org/esa/sustdev/netinfo/nsds/bgnote_nsdsmap.pdf.
4. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020". Указ Президента України від 1.01.2015 р., № 5/2015. Офіційний сайт Президента України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
5. Державна служба статистики. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д-р техн. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Б.С. Патона. – К. : Вид-во Ін-ту економіки природокористування та сталого розвитку НАУ України", 2012. – 72 с.
7. Дурицький В.В. Роль іноземного капіталу в забезпеченні сталого розвитку Львівщини / В.В. Дурицький // Ефективна економіка : наук.-прикл. журнал. – 2015. – № 3. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.economy.nayka.com.ua>.

Дурицький В.В., Дурицька Г.В. Концептуальные основы устойчивого развития Украины в контексте глобализационных процессов

Определена суть концепции устойчивого развития и основные ее компоненты: экономическая, экологическая и социальная. Обосновано, что глобализация представляет собой комплексное геополитическое, геоэкономическое и геокультурное явление, которое осуществляет мощное влияние на все стороны жизнедеятельности обществ, особенно на возможности их устойчивого развития. Охарактеризован основной индикатор устойчивого развития стран в разрезе его составляющих и проанализировано место Украины в мировом рейтинге по критериям индекса устойчивого развития (ISD).

Определены и проанализированы основные факторы, характеризующие влияние глобализационных процессов на устойчивое развитие Украины: объем и структура инвестиций, в том числе иностранных, структура и динамика внешней торговли. Определены ключевые угрозы глобализации, которые могут помешать устойчивому развитию. На основе исследования предложены основные (стратегические) этапы обеспечения устойчивого развития Украины.

Ключевые слова: устойчивое развитие, глобализация, индекс устойчивого развития, структура инвестиций, иностранные инвестиции.

Durytskyy V.V, Durytska H.V. The Conceptual Framework of Sustainable Development of Ukraine in the Globalization Context

The essence of sustainable development and its main components such as economic, environmental and social are defined. Globalization is proved to be a complex geopolitical and geo-economic and geocultural phenomenon that had a strong impact on all the aspects of society, especially the possibilities of its sustainable development. The key indicator of sustainable development in the context of its components is described. Ukraine's place in the world ranking by the index of sustainable development (ISD) is analysed. The main factors that characterize the impact of globalization on the sustainable development of Ukraine such as investments volume and structure, including foreign direct investments, structure and dynamics of foreign trade, are identified and analysed. The key globalization threats that may keep under sustainable development are determined. Some main (strategic) sustainable development phases in Ukraine are offered on the base of the research.

Keywords: sustainable development, globalization, index of sustainable development (ISD), the structure of investment, foreign direct investments.

УДК 330.111.62

Проф. Є.Й. Майовець, д-р екон. наук; аспір. О.Р. Ярема –
Львівський НУ ім. Івана Франка

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблеми, пов'язані з інструментами, методами і пріоритетними напрямками розвитку економіки України в період нестабільності і збройних конфліктів. Досліджено потенціал військово-промислового комплексу України, його місце і роль у системі національної економіки і безпеки. Доведено, що за певних умов ВПК здатний стати потужним чинником економічного зростання. Це підтверджено практикою розвинених країн світу, яка засвідчує, що у ВПК нагромаджуються найновіші досягнення науково-технічного процесу, формується інноваційний потенціал, використовується найбільш кваліфікована робоча сила.

Ключові слова: економічне зростання, мілітаризація, економічна нестабільність, військово-промисловий комплекс.

Вступ. Класики економічної теорії стверджують, що економічне зростання є багатофакторним процесом, який відображає зміни у всіх сферах суспільно-економічного життя країни. Одним із джерел економічного зростання є

науково-технічний прогрес, а фактором, що спонукає впровадження його досягнень у виробництво, є мілітаризація економіки [7, с. 389].

Мета дослідження – здійснити аналіз військово-промислового комплексу (ВПК) в адміністративно-командній системі колишнього СРСР і ринкової економіці сучасної України та показати його вплив на економічне зростання і національну безпеку держави. Розкрити неоднозначні та суперечливі шляхи розвитку ВПК України відповідно до теоретичного надбання світової економічної науки та практики.

Результати дослідження. Практика засвідчує, що у ВПК розвинених країн нагромаджуються найновіші досягнення НТП, формується інтелектуально-інноваційний потенціал, використовується висококваліфікована робоча сила. Бувають випадки, коли непомірно зростаючі видатки на військові цілі можуть спричинити соціальні катаклізми, деградацію країни, її занепад або повний розпад. Тобто функціонуючий військово-промисловий комплекс може бути або рушійною силою економічного розвитку, або її гальмом. Прикладів із новітньої історії України, які підтверджують цю тезу, є предостатньо.

У 30-ті роки ХХ ст. комуністичні лідери СРСР усвідомлювали технічну і технологічну відсталість країни і відчували реальну загрозу військового зіткнення. Відставання СРСР від розвинених країн на той час сягало 50-100 років і його треба було подолати за 10. У цей період, відомий в історії під назвою індустріалізація, розпочинається небачена за своїм масштабом гонка озброєнь. В оборонний комплекс спрямовують найпередовіші технології, найкваліфікованішу робочу силу, залучають іноземних фахівців. Упродовж 1932 р. у СРСР було випущено 3032 танки і танкеток, для порівняння – у Франції тільки 280, а у Великій Британії – 405. Тільки один Харківський паровозобудівний завод ім. Комінтерну упродовж 1932-1933 рр. випустив 620 танків. Собівартість кожного була у межах 60 тис. рублів, разом 37,2 млн рублів. За гроші, потрачені на виробництво радянських танків, можна було купити, за тогочасними цінами, 148,8 тис. т борошна і прогудувати 1 млн осіб упродовж шести місяців [4, с. 55].

Мілітаризація економіки супроводжувалась появою нових галузей, які раніше не існували: автомобільної, тракторної, нафтохімічної. Отже, індустріалізація, яка здійснювалася за рахунок вилучення ресурсів села, забезпечила розбудову збройних сил і призвела до збільшення економічного потенціалу та економічного зростання. Однак соціальні наслідки виявилися для України катастрофічними: мільйонні жертви голодомору, розорення та зубожіння села.

У 80-90 роках ХХ ст. функціонуючий у радянській імперії ВПК став однією із причин економічного спаду. Зростаючі військові видатки призвели до розбалансованості економіки. Стало очевидним, що досягнення паритету у нав'язаній США гонці озброєнь для СРСР є неможливим. Сполучені Штати у 70-80-ті роки демонстрували стійку тенденцію економіки до зростання і випереджували за всіма показниками не тільки СРСР, але і Західноєвропейські країни. У Радянському Союзі кризові явища перейшли у затяжну фазу, яка охопила усі сфери суспільного життя і призвела до його розпаду. Варто зауважити, що радянська економічна система мала набагато більше навантаження, ніж США в гонці озброєнь. Воно було пов'язано із забезпеченням населення загальнодос-

тупними найважливішими соціальними благами, які надавалися безкоштовно: гарантоване працевлаштування, безоплатна освіта, медицина, доступне житло, низька вартість комунальних послуг. Водночас, як стверджує В. Подлесна, військово-промисловий комплекс не виконував достатньою мірою ні мультиплікативної для економіки, ні антициклічної функцій [8, с. 83].

На час розпаду СРСР до оборонно-промислового комплексу України входило близько 3600 підприємств. Виключно продукцією оборонного призначення займалось понад 700 підприємств, виробничих і наукових об'єднань і організацій. Кількість працівників, зайнятих у цій сфері становила 1,45 млн осіб [2, с. 4].

В умовах незалежності українське керівництво з різних причин – світоглядно-пацифістських або свідомо антидержавних позицій не зуміло використати закладений в ВПК інноваційний потенціал, наявні там передові техніку і технології та переорієнтувати його на виробництво цивільної продукції. Швидка, але невдало проведена приватизація багатьох підприємств ВПК не тільки не прискорила економічні перетворення, але й відкинула Україну на багато років назад. Стало очевидним, що ВПК України перебуває у глибокій стагнації і не здатний виконувати не тільки покладені на нього функції оборонного характеру, але і загальноекономічні функції – бути лідером у використанні нових технологій, доходів зайнятих там працівників, загалом НТП і економічного зростання. Спроможності оборонних підприємств вийти на ринки товарів і послуг оборонного характеру там виявились марними – продукція не продавалася на внутрішньому ринку через низький платоспроможний пакет і була малоконкурентною на зовнішньому ринку.

Руйнування високотехнологічного та інтелектуального потенціалу ВПК, як виявилось пізніше, було свідомими і цілеспрямованими діями чиновників, які ще не визначились де їх Батьківщина, колишніх "червоних директорів", значна частка яких не була лояльною до нової української влади і які очікували на реставрацію колишнього СРСР. Події 2014-2015 рр. повністю підтверджують цю думку.

Суперечливість та неоднозначність підходів до шляхів розвитку ВПК була і в науковому середовищі. Наявні підходи вдало сформулював та проаналізував Р. Боднарчук ще у 2002 р. Він виокремив чотири позиції: три песимістично-прагматичні і тільки одна оптимістична [1, с. 27-29]. У першій (оптимістичній) позиції ВПК зберігався як потужний науково-технічний і виробничий потенціал. Прихильники цього підходу вважали, що ВПК є елементом не тільки національної безпеки країни, але і одним із складових економічного зростання. Представники другої (прагматичної) позиції обмежували роль ВПК тільки найпотужнішими стратегічними оборонними підприємствами, які повинні фінансуватися виходячи із можливостей держави. Третя група представників (песимістів) заперечувала великі науково-технічні та технологічні можливості оборонних підприємств, переконувала в необхідності їх реформування, оскільки держава підтримувати їх не може. Четверта позиція (заперечувальна) полягала в тому, що Україна має бути позаблоковою, нейтральною державою. Вона заручилася гарантіями країн Заходу і Росії у разі агресії з боку інших країн. Отже, необхідно до мінімуму скоротити і збройні сили, і власне виробництво багатьох видів озброєння та військової техні-

ки. Російсько-українська війна 2014-2015 рр. засвідчила, загалом, якими непродуманими, найвними були запропоновані вище підходи.

На наш погляд, є ще один варіант, якого не було запропоновано, п'ятий сценарій, за якого Україна зберегла би ті підприємства, які володіли новітніми технологіями і мали потужний експортний потенціал. Це дало б змогу Україні бути активним гравцем на ринку військової техніки. Інші модернізовані підприємства ВПК мали би виробляти техніку для підприємств промислового сектору та інші товари цивільного споживання. Збережений науково-виробничий та інтелектуальний потенціал міг би стати потужною базою економічного зростання.

2014 р. ознаменувався світовими геополітичними змінами, які не обминули Україну. Росія здійснила анексію Криму, а на сході країни розпочалася латентна гібридна війна із бойовиками-сепаратистами під назвою "антитерористична операція". Росія відверто заявляє про свої амбітні плани щодо України – від економічних до геополітичних, які озвучує президент Росії В. Путін. Він проголосив "англосаксонське" панування у світі ворогом Росії. У планах Путіна місця для успішної, демократичної, проєвропейської України немає. Російський опозиційний політик Б. Немцов обґрунтував думку про те, що Росія готується до широкомасштабних військових дій в Україні. Її не цікавить уламок України під назвою Донецька народна республіка та Луганська народна республіка, а половина держави, що охоплює південно-східні області України [6, с.4]. Агресією Росії проти України було зруйновано світовий економічний та геополітичний порядок. Росія, яка разом із США та Великобританією підписала Будапештський меморандум про захист України від зовнішньої військової агресії, сама стає агресором. Загальна соціально-економічна доктрина Росії після приходу до влади В. Путіна розвивається в умовах зростаючої мілітаризації економіки та геополітики, спрямованої на відродження у новій формі колишнього СРСР, а фактично новітньої Російської імперії.

Провідні аналітичні установи та науковці Заходу прогнозували такий розвиток подій. Згідно із геополітичною концепцією Хелфорда-Маккіндера карта Європи розглядається як контраст між величезними просторами Росії, з одного боку і групою значно менших територій західноєвропейських країн – з іншого. У працях Маккіндера простежено і обґрунтовано потенційні загрози Росії як осової держави [5, с. 162-69]. Із стратегічного союзника Росія поступово перетворилася у стратегічного противника, заявив Дж. Сорос [18].

Військові дії на сході України показали, що наявні підходи, щодо місця оборонного комплексу України в системі національної безпеки та його роль в економічних процесах держави необхідно переосмислити. Песимістичних сценаріїв розвитку ВПК необхідно позбутися, залишаючи оптимістично-прагматичні підходи. У цих умовах перед Україною актуальними стають дватання: які можливості протистояти військовій агресії Росії, використовуючи потенціал українського ВПК і друге – як реально можна забезпечити економічне зростання в Україні в період війни, і яке місце у цих процесах може займати оборонний комплекс.

Кризові явища українського оборонного комплексу були зумовлені двома основними причинами: системними діями Росії, спрямованими на знищення українського ВПК і хаотичними на перший погляд, але насправді добре проду-

ваними українськими керівниками процесами роздержавлення і приватизації державних підприємств. Варто зазначити, що Росія не ставила собі за мету повністю знищити українську оборонну промисловість. У 1992-2006 рр. військово-технічне співробітництво України з Російською Федерацією здійснювалося на основі угод про: створення оперативного тактичного літака АН-70 і транспортного літака АН-70-Т; про промислово-технічну кооперацію підприємств оборонної промисловості від 18.11.1993 р. про взаємну охорону таємної інформації, від 02.12.2000 р. Однак збереження українського ВПК не було альтруїстичною турботою Росії стосовно свого конкурента. Найвно було би думати, що Росію турбувала життєздатність та прибутковість українського оборонного комплексу, його розвиток або створення нових робочих місць. Україні була підготовлена роль виробника тієї частини техніки та озброєнь, налагодити які Росія не могла з різних причин після розпаду СРСР.

Заволодіння Росією найперспективнішими підприємствами оборонного комплексу України наштовхувалося на спротив українських олігархів, які з російськими поділитися прибутками не особливо прагнули. У 2010 р. Президент України підписав указ № 1085, а Кабінет Міністрів ухвалив постанову "Про створення державного концерну Укроборонпром". Це загалом задовольнило і Росію, адже впливати на політику одного концерну значно легше, ніж на десятки державних чи приватних підприємств. До складу концерну увійшли 134 підприємства, а також державна компанія "Держспецекспорт" та її дочірнє підприємство "Укроборонсервіс".

У засобах масової інформації Росії, а також України упродовж всієї її незалежності серійно та тенденційно подавалися матеріали про жакливий стан українського ВПК. Домінувала теза про те, що українська "оборонка" виживає тільки завдяки російським контрактам. Половину своєї військової продукції Україна виробляє для Росії, а сама отримує звідси до 70 % комплектуючих [14]. Насправді Росія розміщувала на підприємствах ВПК України тільки до 10 % своїх оборонних замовлень. Орієнтація України до ЄС, військові дії на сході держави різко обмежили доступ російського ВПК до військових технологій в Україні. Проведені українськими та західними військовими експертами дослідження засвідчили, що географія підприємств українського ВПК, з якими Росія пов'язує свою стратегічну доктрину дивним чином збігається з точками нестабільності в Україні. Тому 16 червня 2014 р. Президент України П. Порошенко заборонив будь-яке співробітництво з Росією у сфері ВПК.

3 весни 2014 р. становище ВПК України ускладнилося. У березні було захоплено 13 підприємств ВПК на території Криму [13]. Втрачено також контроль над підприємствами ВПК на окупованих територіях Донецької та Луганської обл. У ЗМІ є численні повідомлення про факти демонтажу підприємств оборонного комплексу на цих територіях і переміщення їх на територію Росії. Те, що неможливо перевезти, було знищено. Для прикладу, можна навести вибух на Донецькому заводі хімічних виробів [17]. Підтримка Росією військових сепаратистських дій на сході України спонукають українську владу взяти курс на розвиток вітчизняного ВПК і забезпечення його необхідною підтримкою. Це означає, що реально в Україні утверджується політика протекціонізму та економічного націоналізму.

Найбільш реальними варіантами такої політики можуть стати:

- збільшення державних видатків на фінансування державних підприємств;
- стимулювання українського ВПК через механізм надання короткострокових кредитів для поповнення обігових коштів;
- залучення до виробництва військової продукції малих і середніх венчурних приватних підприємств;

Під ці напрями урядом України у 2014 р. було закладено необхідну фінансову базу. У березні 2014 р. збільшено на 8 млрд грн військові видатки. Понад половину цих коштів було спрямовано на виробництво бронезилетів, амуніції, спорядження та на ремонт техніки [9, с. 80-90]. Із 22 грудня 2014 р. Президент України наказав підприємствам ВПК перейти на цілодобовий режим роботи [11]. Важливу роль у реалізації інноваційної політики відводиться підприємствам державної форми власності. На цих підприємствах зростання обсягів виробництва стимулюється різними способами, головню через збільшення зарплати працівникам. Якщо зарплата службовців державного сектору обмежується десятьма місячними окладами, то верхня межа на підприємствах ВПК не встановлюється.

До 2014 р., упродовж багатьох останніх років, Україна посідала вагоме місце серед країн, які продають модернізовану військову техніку. Особливий попит на таку техніку існує у країн третього світу. Упродовж цих років Україна традиційно входила у двадцятку світових лідерів з продажу зброї. Річні обсяги експорту зброї щороку перебували в межах 1,5 млрд дол. На масштабній збройній виставці IDEX, що відбулася у серпні 2013 р. в ОАЕ, Україна представила танк "Ятаган", адаптований до стандартів НАТО і який визнано як найбільш досконалий у світі. Разом із французькою компанією "SAGEM DS" було виготовлено модернізований варіант бойового гелікоптера Мі-24П [16]. У серпні 2015 р. буде представлено зразок новітньої модульної бойової машини, на шасі якої встановлюватимуться різноманітні ракетні системи. Українські конструктори орієнтуються при цьому на американські аналоги Oshkosh NEMTT A3, які визнаються найкращими у світі [12].

Сучасний ВПК України виробляє достатньо іншої конкурентоспроможної продукції, серед них ракети повітря-повітря середньої дальності. "МоторСіч" у Запоріжжі виготовляє різноманітні основні та допоміжні авіадвигуни. Навіть авіазагін президента Росії В. Путіна – спецзагін "Росія" Управління справами Президента – виявляється залежним від українського авіапрому і його фахівців.

Реально зростаючі потужності українського ВПК дають відповідь на друге питання – чи можна реально забезпечити економічне зростання під час війни. Відповідь на це дав экс-міністр економіки в уряді А. Яценюка П. Шеремета ще у 2014 р., стверджуючи, що в умовах війни це здійснити навіть простіше, ніж у мирний час. Однак для цього необхідно зробити низку певних заходів. По-перше, відмовитися від державних дотацій "Нафтогазу". У 2014 р. вони становили приблизно 10 % ВВП, що втричі переважає видатки на оборонний комплекс. По-друге, навести порядок на ринку держзакупівель. Вони впродовж останніх років теж становлять близько 10 % ВВП. Теоретично половина цієї суми могла би повернутися в державний бюджет, якщо вірити аналітикам, які стверджували, що за президента В. Януковича "відкат" з держзакупівель стано-

вив майже 50 %. По-третє, скорочення привілеїв колишнім високопосадовцям: стипендії, пільги на оздоровлення тощо. Вони, як стверджує П. Шеремета, також становлять близько 4 % від ВВП [10, с. 4].

Теоретико-методологічними підґрунтям дослідження проблеми впливу ВПК на економічне зростання в Україні може слугувати інституційна доктрина воєнного кейнсіанства [8, с. 74-87]. Кейнс вважав, що великим стимулом економічної поведінки суб'єктів господарювання є збільшення державних військових видатків [15]. Він був переконаний, що навіть війна може стати стимулом для збільшення національного багатства [3 с. 514-515].

Висновки. Дослідження багатьох економістів підтверджують теорію Кейнса. Представники сучасного некейнсіанства обґрунтовують необхідність збільшення військових видатків держави як інструменту економічного зростання: інноваційного розвитку, забезпечення зайнятості, підвищення рівня життя населення.

На питання про можливість економічного зростання у період війни, більшість економістів відповідають стверджувально. Однак відкритим залишається питання, яку політику при цьому вибрати. В арсеналі економічної теорії є кілька підходів. Одна група економістів стверджує, що повільне зростання спричиняється недостатнім попитом на товари і послуги. Друга група пропонує політику стимулювання пропозиції. Третя група економістів пришвидшене економічне зростання вбачає в ефективній структурній політиці. Ми стоїмо на позиції третьої групи економістів і вважаємо, що в умовах нестабільності і військових дій необхідно використовувати активну і пряму роль державних інституцій, перенаправляючи ресурси у високопродуктивні галузі ВПК. У цих галузях створюється продукт, здатний задовольнити потреби вітчизняного оборонного комплексу і розширити експортний потенціал держави.

Література

1. Боднарчук Р. Оборонно-промисловий комплекс України: причини невдач та перспективи розвитку / Р. Боднарчук // Економіка України : політико-економ. журнал. – 2002. – № 40. – С. 27-29.
2. Горбулін В.П. Оборонное строительство в Украине: проблемные вопросы развития ВПК и подходы к их решению / В.П. Горбулін // Зеркало недели. – 2001. – № 4 С. 4.
3. Кейнс Дж.М. Избранные произведения / Дж.М. Кейнс. – М.: Изд-во "Економикс", 1993. – С. 514-515.
4. Козицький А. Історія України / А. Козицький. – Львів: ЛА "Піраміда", 2012. – С. 55 (256 с).
5. Маккіндер Х.Дж. Географическая ось истории / Х.Дж. Маккіндер // Поліс. – 1995. – № 4. – С. 162-169.
6. Нємцов Б. Українцям доведеться захищатися / Б. Нємцов // Експрес. – 2014. – 20-27 листопада. – С. 4.
7. Панчишин С.М. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка : навч. посіб. – У 2-ох кн. – Кн. 1. Вступ до аналітичної економії і макроекономіка / за ред. С.М. Панчишина і П. Островерха. – Вид. 4-те, [перероб. та доп.]. – К.: Вид-во "Знання", 2006. – С. 389. – С. 408-409 (423 с).
8. Подлесна В. Інституційні основи впливу політики воєнного кейнсіанства на розвиток соціально-економічних циклів // Економічна теорія : наук.-практ. журнал. – 2013. – № 2. – С. 83.
9. Приходько А. Укроборонпром переорієнтує виробництво / А. Приходько // Зарубежные военные обозрения. – 2014 0 № 11. – С. 80-90.
10. Шеремета П. Ситуація в економіці дуже погана / П. Шеремета // Експрес. – 2014. – № 20-27. – С. 4.
11. Вікіпедія, вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.wikipedia.org> – 2015-4 січня.
12. Информационно-аналитическая группа. [Электронный ресурс]. – Доступний з <http://www.autoconsulting.com.ua> – 2015-5 січня.

13. Новости ЦАМТО. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.armstrade.org/> / Военная техника ВЧ Украины осталась в Крыму, специализация предприятий ВПК Крыма. – 2014. – 27 марта].

14. Новости Украины. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.elise.com.ua> 2015 р., 3 січня.

15. Россия и Америка в XXI веке. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.rus.ru/?act=read&id=238>

16. Васильев В.С. Бюджетная политика администрации Б. Обамы / В.С. Васильев // Промежуточные итоги. – 2007. – 236 с.

17. Украина промышленная. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.ukraine-industrial.info/uk>

18. Украина оснащает свои вертолеты Ми-24 новым комплектом противодействия ПЗРК "Андроз" – 2014-20 травня.

19. УНН: Українські національні новини. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.unn.com.ua/> / Взрыв на Донецком казенном заводе химических изделий расследуют по ст. "Геракт" УНН "112 п.а. – 2014. – 22 сентября".

20. Українська правда. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.upravda.com.ua> Сорок Дж. Про Україну – 2015-8 січня.

Майовец С.Й., Ярема О.Р. Милитаризация экономики как фактор экономического роста

Рассмотрены проблемы, связанные с инструментами, методами и приоритетными направлениями развития экономики Украины в период нестабильности и конфликтов. Исследован потенциал военно-промышленного комплекса Украины, его место и роль в системе национальной экономики и безопасности. Доказано, что при определенных условиях ВПК способен стать мощным фактором экономического роста. Это подтверждается практикой развитых стран мира, которая свидетельствует, что в ВПК накапливаются новейшие достижения научно-технического процесса, формируется инновационный потенциал, используется наиболее квалифицированная рабочая сила.

Ключевые слова: экономический рост, милитаризация, экономическая нестабильность, военно-промышленный комплекс.

Majovets Ye.Yo., Yarema O.R. The Militarization of Economy as the Factor of Economic Growth in Ukraine

We consider a range of issues related to have the option, methods and priority directions of Ukraine's development in the period of instability and armed conflict, investigated the potential of Ukraine's military-industrial complex, its place and role in the national economy and security. It is proved that under certain conditions the military-industrial complex can become a powerful factor of economic growth. The practice of developed countries confirms that the military-industrial complex accumulates the latest scientific and technical process, forms innovative potential, and uses the most skilled workforce.

Keywords: economic growth, militarization, economic instability, the military-industrial complex.

УДК 336.4:658(630)

Доц. О.В. Максимець, канд. екон. наук;
студ. Н.І. Лаврович – НЛТУ України, м. Львів

УПРАВЛІННЯ КЛІЄНТСЬКИМ КАПІТАЛОМ ПІД ЧАС РОБОТИ ЛІСОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ

Визначено сутність клієнтського капіталу та його особливостей для промислових підприємств. Розглянуто основні методичні підходи до оцінювання клієнтського капіталу під час роботи на зовнішніх ринках. Дослідження базується на теоретичних положеннях та методологічних підходах щодо управління клієнтським капіталом та взаємовідносинами з контрагентами в ракурсі вивчення лояльності клієнтів, менеджменту та

маркетингу. Здійснено оцінку зовнішньоторгових контрагентів лісового підприємства – ДП "Бохівське ЛГ" з використанням розглянутих методичних підходів. Сформовано можливі напрями удосконалення управління клієнтським капіталом лісових підприємств України.

Ключові слова: клієнтський капітал, клієнт, клієнтська база, клієнтоорієнтований підхід, управління цінністю клієнта, управління взаємовідносинами з клієнтом.

Актуальність дослідження. Сучасна економічна ситуація характеризується зростаючим рівнем конкуренції серед компаній. У цих умовах компанії змушені шукати нові способи ефективного управління.

Остання світова криза показала, що в умовах нестабільного фінансового становища компанії, що мають значний рівень лояльності клієнтів, змогли утримати лідируючі позиції на ринку. Методи управління, засновані на масовому знеособленому виробництві, поступаються місцем клієнтоорієнтованому веденню бізнесу або CRM – Customer Relationship Management, спрямованому на розумінні потреб своїх клієнтів і підвищенні ефективності роботи з ними.

Ступінь вивчення проблеми. Важливість якісного управління клієнтською базою компанії в процесі ефективного управління компанії відзначають у своїх роботах такі автори: Р. Майер, Д. Пепперс, М. Роджерс, К. Сьюел. Над проблемою формування якості обслуговування та управління взаємовідносинами з клієнтом працювали вчені Дж. Барлоу, Н.П. Беяцкий, Ю.В. Васін, С.Є. Велесько, К. Меллер, Л.Г. Лаврентьев, Н.Ю. Рисев, Дж. Фокс, інші дослідники. Фундаментальні засади дослідження клієнтського капіталу розглянуто у працях Е. Брукінга, Т. Вітстейна, Л. Едвінсона, Е. Енгеля, Д. Маккуллоха, Г. Маклеода, І. Нонаки, А. Пуліка, Р. Рослендера, Т. Сакайя, П. Санчеза, Г. Саент-Онге, Р. Стрівастави, Т. Стюарта, Дж. Тобіна, Т. Шервані та ін. Клієнтську складову інтелектуального капіталу дослідили такі дослідники, як: А. Веренкін, В. Діба, А. Зуб, Р. Капелюшников, Л. Клеєва, Б. Клейнер, А. Козирєв, А. Рубінштейн, І. Проніна, Т. Разумова, О. Тищенко та ін.

Метою роботи є виділення особливостей управління клієнтського капіталу для лісових підприємств в умовах роботи на зовнішніх ринках.

Результати дослідження. Клієнтський (ринковий (market, external), споживчий (customer, relational), "брендовий" ("brand")) капітал як "цінність, втілену у відносинах з клієнтами" [2, с. 20] виділяє вчений у рамках складників поняття інтелектуальний капітал. Оскільки успіх будь-якого бізнесу визначається безпосередньо наявністю клієнтів, вважаємо доцільним зосередити увагу на цьому структурному елементі. Клієнтський капітал у ринкових умовах належить до визначальних факторів, які спроможні забезпечити поточний стан компанії та сформувати резерв для її розвитку в перспективі.

Поняття "клієнтський капітал" ввів Г. Саент-Онге в 1993 р., який визначив його як "суму всіх взаємовідносин з клієнтами, визначених глибиною (частка у виручці компанії), шириною (наповненість і частка ринку) та рентабельністю взаємовідносин організації з усіма її клієнтами" [11] та відніс до маркетингових активів компанії. З точки зору Ф. Котлера клієнтський капітал – це "сума (за винятком витрат) позитивної цінності всіх клієнтів фірми" [4]. Основні визначення поняття "клієнтський капітал" представлено у табл. 1.